

Ord från redaktionen

Gudrun Engström Riedel

Stockholm

Välkomna till ett nytt nummer av Mellanrummet kring temat *Trauma, Kris, Förlust/Tap och Sorg*.

Vi säger också välkommen till Hanne-Sofie Johnsen Dahl från Oslo som ny medarbetare i redaktionen för Mellanrummet. Hanne-Sofie är PhD, gruppanalytiker, kandidat vid Norsk Psykoanalytisk Institutt och har tidigare forskat kring motöverföring vid medicinska fakulteten på Universitetet i Oslo. Hon arbetar delvis privat men också i projekt knutna till barn- och familjeomsorgen i Oslo. De teman vi fokuserar på i detta nummer har behandlats tidigare i Mellanrummet; Kris och Trauma, nr 14/2006. Nämda teman är dock ständigt aktuella i psykoteraeutiskt arbete och berör ett område där det hela tiden sker såväl ny forskning som metodutveckling. Likaså tycker vi oss också se ett intresse och efterfrågan från våra läsare

vad gäller dessa frågor, liksom intresserade skribenter. Till en del hör det säkert samman med att vi lever i en värld där nya krissituationer ständigt uppstår och krisens uttryck också till viss del ändrar utseende och att därför såväl omvårdnad som behandlingsmodeller kan behöva omvärderas. Exempelvis ställer den ökade förekomsten av vård sökande ensamkommande flyktingbarn/ungdomar, liksom den ökande gruppen barn som utsatts för våld/övergrepp via nätet, oss som behandlare inför nya sådana utmaningar. Liksom tidigare visar också denna gång många av artiklarna att tidiga interventioner kan förebygga och hindra lidande och svårigheter senare i livet. Sorgearbetet som centralt i all bearbetning av trauma, kris och förlust

betonas vidare av alla artikelförfattarna. En av artikelförfattarna, Görgen Olsson, talar om "drömföräldern" som behöver sörjas för att patienten ska kunna bygga upp en "ny mening och en ny identitet", och han sammanfattar därmed tankegångar som går igen i många av artiklarna.

En person som vi med hänsyn till det aktuella temat vill hedra och särskilt minnas är Elisabeth Cleve, som tragiskt, alltför tidigt gick bort 2013. Elisabeth var en flitig skribent och medarbetare i Mellanrummet. Hennes artiklar liksom hennes böcker handlade i stor utsträckning om psykoteraeutiskt arbete med barn i just kris och sorgbearbetning och vi vill därför lyfta minnet av hennes ovärderliga arbete genom att hänvisa till hennes artiklar i Mellanrummet samt referenser till hennes böcker i ämnet.

I Mellanrummet nr 7/2002 skrev hon en artikel med rubriken *Leken läker för små barn i kristerapi* där hon beskrev kristerapi för små barn med vinjetter från sin då nyutkomna bok *En stor och en liten är borta. Kristerapi med en tvåårig pojke* (2002a). I Mellanrummet nr 14/2006 gav hon förslag på böcker om döden för barn, böcker som enligt hennes förmenande både var berättande hur det kan vara när någon närstående dött men som också förmedlar tröst. Elisabeth Cleves sista bok *Hur länge ska hon vara död? Korttidsterapier med barn i kris* (2011) anmäldes i Mellanrummet nr 24/2011.

Att de frågor som vi berör har en aktualitet märktes också på årets psykoteraupmässa som hölls i Stockholm/Älvsjö 21–22 oktober. Huvudtalare var Ellert Nijenhuis, PhD, psykolog och forskare från Nederländerna som ägnat större delen av sitt 30-åriga yrkesverksamma liv åt att arbeta med svårt traumatiserade patienter. Han har huvudsakligen intresserat sig för teman kring traumarelaterad dissociation och dissociativa störningar vilket också var teman för hans föreläsningar under mässan. Vidare var behandling av barn och ungdomar som utsatts för olika typer av våld och övergrepp teman för flera av föreläsningarna. Också gruppen ensamkommande flyktingbarns-/ungdomars psykiska hälsa diskuterades utifrån ett traumaperspektiv. Några referat från mässan följer nedan.

Så en kort presentation av detta nummers artiklar. De två första artiklarna betonar på ett mer övergripande sätt sorgearbetets betydelse i trauma/krisbearbetning. Jon Morgan Stokkeland skriver i sin artikel *Ä gi slipp for å kunne ta imot – om sorg, fri-*

het, indre objekter og den terapeutiske situasjon om vikten av att ha förmåga att sörja och att acceptera separation från och oberoende av andra människor. I objektrelationsteorin ses detta som grundläggande för psykisk hälsa och utveckling. Stokkeland hänvisar till texter av Freud, Klein, Bion och Meltzer samt illustrerar med kliniska exempel hur dessa teman kan utspelas i den terapeutiska situationen, bland annat i överföring/motöverföringssituationer.

Görgen Olsson bidrar i sin artikel *När "drömföräldern" dör – om psykoterapi som sorgbearbetning* med ökad förståelse för hur man kan se psykoterapi som en fortsättning på en avbruten sorgprocess. Med teoriansknytning kombinerat med kliniska vinjetter visar han hur begreppet "drömföräldern", den drömda föräldern som barnet förlorar, kan bli en fruktbar utgångspunkt i det terapeutiska arbetet. När sökandet efter den förlorade "drömföräldern" upphör kan, hävdar Olsson, patienten bygga upp en ny mening och en ny identitet, ett nytt och kanske mer genuint själv, med mer mogna försvar och större tillgång till känslor och reflektiv förmåga.

I de två följande artiklarna ligger fokus mer på behandling av kris och trauma med ett här-och-nu-perspektiv, där såväl neurovetenskaplig som psykoanalytisk/psykodynamisk förståelse integreras.

Rune Johansen ger oss i sin artikel *Behandling av traumer i psykoanalytisk psykoterapi foregår "her og nå"; hva betyr det?* en inblick i behandlingsprocessen av en traumatiserad 6-årig pojke. Han beskriver hur tidiga trauman påverkar en rad såväl känslomässiga som kognitiva funktioner och hur han med ett här-och-nu-perspektiv i arbetet integrerar olika teorier. Själva det terapeutiska arbetet försiggår inom ramen för den aktuella situation som etableras mellan behandlare och patient och arbetet förankras således, enligt Johansen i aktuell objektrelationsteori samtidigt som hänsyn tas till ett brett fält av andra teorier och kunskapsområden.

Anna Thom Olin beskriver i sin artikel *Integrativ traumafokuserad psykoterapi med ensamkommande flyktingungdomar* hur arbetet med den fiktiva Hassan, en ensamkommande ungdom som flytt från Afghanistan, kan se ut. Hon ger läsaren en unik inblick i hur kunskaper från nyare neuroaffektiv utvecklingspsykologi blir direkt tillämpbara i mötet med gravt traumatiserade människor. Betydelsen av trygghetsskapande förhållningssätt i traumafokuserad psykoterapi betonas starkt liksom vikten av att bemötandet anpassas till varje ungdoms

unika situation.

Mary Juusela, journalist och själv adopterad från Indien, skriver om adopterades upplevelser av förlust och möjlighet till integration. Hon betonar i artikeln *Adopterade sörjer förlusten av den svenska identiteten* det komplicerade med att omgivningen ofta hindrar den adopterade att få en stabil identitet som svensk, främst genom ständiga frågor om ursprung. Hon menar att det främst är denna "förlust" som blir svår att hantera. Juuselas artikel bygger på möten med över 700 adoptivfamiljer, utöver hennes egna personliga erfarenheter.

Josefine Paulsen gör så ett välskrivet referat från PsykoterapiMässan 2014 av Marie Balints föredrag *Ensamkommande barns psykiska hälsa och ohälsa. På gränsen mellan vård och omsorg*. Balint betonar starkt att gruppen ensamkommande flyktingungdomar endast har en sak gemensam, nämligen att de anländer till Sverige utan sina föräldrar och att det i sin tur inte betyder att alla dessa ungdomar är traumatiserade och i behov av vård, men väl i behov av omsorg och medmänsklighet. Hon framhåller starkt vikten av att som professionell kunna avgöra den skillnaden. Hela föreläsningen är en beskrivning och utveckling av den grundfrågan.

I artikeln *Traumatiserade flyktingföräldrar och deras små barn – om ett anknytningsbaserat behandlingsprogram för spädbarn och småbarn till flyktingföräldrar med PTSD*, lyfter författarna Monica Brendler Lindqvist, Atia Daud och Johanna Hermansson fram innehållet i och utfallet av det kliniska pilotprojekt de gjort projektgrupp för under tre års tid. Artikeln beskriver metodens olika delar såsom psykoedukativa familjesamtal, samspelbehandling och videofilmning för EAS-bedömning (Emotional Availability Scale), samt bakomliggande resonemang och teorier kring olika samband mellan traumatisering och anknytning. Ett särskilt intressant avsnitt behandlar tolkens roll i behandlingssituationen. Utfallet av studien talar för att tidiga insatser av ovan nämnda slag skulle förbättra möjligheten till en trygg anknytning och förebygga andra generationens traumatisering.

Även i den följande artikeln uppmärksammas små barn och trauma särskilt. Anna Norlén har gedigen erfarenhet av arbete med traumatiserade barn och ger i artikeln *Små barn och trauma* en bild av den aktuella situationen inom traumabehandling för små barn. Hon redogör för såväl förekomst av behandlingsmodeller som komplikationer inom

organisationer som möter traumatiserade barn. Vidare beskriver hon behandlingsforskning och ger också perspektiv på möjligheter till förbättringar gällande omhändertagandet av denna utsatta patientgrupp. Anna Norlén ser stora brister vad gäller just omhändertagandet och beskriver denna brist som ett folkhälsoproblem.

I det följande får vi ta del av tre aktuella konferensrapporter, varav den första också på ett levande och engagerat sätt direkt anknyter till en av artiklarna i detta nummer. Redaktionen medarbetare Susanna Billström bevistade den 20 november en halvdagskonferens i regi av Röda Korsets Center för krigs- och tortyrskadade i Stockholm. Med konferensen firades avslutningen av ett treårigt forskningsprojekt om traumatiserade flyktingar och deras barn där forskningsresultat och erfarenheter av det anknytningsbaserade behandlingsprogram de tagit fram presenterades. Arbetet beskrivs utförligt i artikeln *Traumatiserade flyktingföräldrar och deras små barn – om ett anknytningsbaserat behandlingsprogram för spädbarn och småbarn till flyktingföräldrar med PTSD*. På konferensen medverkade också Elisa van Ee från Nederländerna. Hon talade kring sin forskning om hur traumatiserade föräldrars mående påverkar barnens anknytningsmönster. Rapporten utmynnar i en tänkvärd reflektion kring behovet av ökade insatser för att förebygga att barn utvecklar traumarelaterade symptom.

Ytterligare ett referat från PsykoterapiMässan 2014 följer sedan, också denna gång skrivet av Josefine Paulsen. Här rör det sig om en sammanfattning av Poa Samuelbergs föredrag *Psykoanalytiskt arbete med unga utsatta för sexuella övergrepp online-offline*.

Ämnet är i allra högsta grad aktuellt samtidigt som det också hos många behandlare råder osäkerhet både hur man upptäcker och psykoanalytiskt arbetar med denna typ av övergrepp. Vi ser referatet, liksom bifogad länk till Psykologtidningen där samma föreläsning också refereras, som en ögonöppnare för en problematik som vi gärna välkomnar artiklar och forskningstips kring.

Randi Ulberg, också redaktionsmedlem i Mellanrummet, barn- och ungdomspsykiater och själv forskare, deltog i den årliga internationella konferensen i Society of Psychotherapy Research (SPR) i Köpenhamn 25–28 juni 2014. Hon skriver att för alla med intresse för psykoanalytiskt arbete med barn, ungdom och familjer var det en upplyftande och gi-

vande konferens på grund av det starka fokus som konferensen hade på terapi för just dessa grupper. Särskilt forskare från Norden, bland andra Gunnar Carlberg, Sverige, gjorde sig gällande med presentationer och studier rörande psykodynamisk psykoterapi med barn och ungdomar. Både kvalitativa studier och randomiserade, kvantitativa studier presenterades.

Affekt i psykoterapi är titeln på Pål Ulvenes brief report som är en summering av två artiklar som ingår som en del av hans doktorsavhandling med titeln *Understanding affect in psychotherapy; a process study* (Ulvenes, 2012). Ulvenes skriver om psykologisk behandling som har visat sig ha effekt i behandlingen av psykiska problem. Hans utgångspunkt är att det saknas förklaringar till på vilket sätt psykoterapi bidrar till förbättringar. Han beskriver sitt doktorsarbete där han försökt se hur ett känslufokus kan spela roll för förändringar i terapi.

Han jämför korttids psykodynamisk terapi med kognitiv terapi. Han finner att ett fokus bort från känslor i dynamisk terapi visserligen stärker den terapeutiska alliansen men inte leder till symptomlindring medan fokus bort från känslor i kognitiv terapi leder till både ett starkare band mellan patient och terapeut och till symptomlindring. Ulvenes presenterar sina rön i detalj med en följande intressant diskussion.

Ytterligare en brief report följer därefter. Heidi Jacobsen (Jacobsen, 2014) skriver om sitt doktorsarbete *Foster care - an opportunity for young children: A longitudinal and prospective study of foster children's attachment and development*. Temat för avhandlingen är i vilken grad små fosterbarn utvecklar en trygg anknytning i förhållande till sina fosterföräldrar och hur stabil denna anknytning är över tid. Fosterbarnens kognitiva utveckling och socio-emotionella funktionsnivå bedöms också. Ett viktigt bidrag till att ett barn utvecklar en trygg anknytning har visat sig vara graden av föräldrarnas egna trygga anknytning som vuxen.

Fosterbarn är en speciellt sårbar grupp barn som förutom att ha upplevt omsorgsvikt också ofta har bytt omsorgspersoner både en och flera gånger. Barn som flyttar runt i fosterhem är därför i behov av en extra god omsorg för att kunna utveckla trygga anknytningsrelationer och fungera väl såväl kognitivt som socio-emotionellt. Jacob-

sen planerar under 2015 en uppföljningsstudie som vi så småningom hoppas få ta del av och presentera i kommande nummer.

Till sist har vi några intressanta bokanmälningar. *Traumatic Narcissism-Relational Systems of Subjugation* av Daniel Shaw. I denna bok presenterar Shaw ett sätt att förstå den traumatiska effekten av narcissism – genom vår utveckling och genom det vi möter i våra relationer.

Creating a Psychoanalytic Mind - A psychoanalytic method and theory av Fred Busch. Busch delar i den här boken med sig av sina erfarenheter från 40 års arbete med att utveckla den psykoanalytiska metoden – både som kliniker och genom sitt intresse för teoretiska frågeställningar. Tolkning är ett centralt tema.

Slutligen *The Developmental Science of Adolescence: History Through Autobiography* som är en antologi där intentionen varit att bjuda in de främsta forskarna och teoretikerna inom utvecklingspsykologi för ungdom, för att via självbiografiska artiklar beskriva egen utveckling och utveckling i den del av ämnet de själv bidragit till samt blicka framåt.

Många intressanta teman berörs, till exempel betydelsen av vänner och familj för en ung människas utveckling liksom frågor om genetik, könsskillnader, sociologiska skillnader, självkänsla, med mera.

Så vill vi alla i redaktionen önska er alla, bästa läsare, en God Jul och ett Gott Nytt År!

Vi vill också tacka alla er som under året bidragit med intressanta artiklar och bokanmälningar samt ni som på annat sätt bistått i redaktionsarbetet. Tillsammans har ni hjälpt oss i redaktionen att hålla den höga och professionella nivå som vi eftersträvar.

Vi hoppas på ett nytt år präglad av fortsatt gott samarbete och välkomnar särskilt dig/er som än så länge bara tänkt skriva, men ännu inte format tankarna i skrift. Vårens nummer av Mellanrummet vill vi ägna åt betydelsen av uttrycksmedel i psykoterapeutiskt arbete med barn och ungdomar som i första hand inte utgår från det talade språket, det vill säga lek, sagor, drömmar, spel, film, med mera. Hoppas ämnesområdet lockar och inspirerar till skrivande!

Referenser

- Cleve, E. (2002a). *En stor och en liten är borta. Kristterapi med en tvåårig pojke*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Cleve, E. (2002b). Leken läker för små barn i kristerapi. *Mellanrummet* nr 7/2002, 10-20.
- Cleve, E. (2006). Böcker för barn om döden. *Mellanrummet* nr 14/2006, 150-151.
- Cleve, E. (2011). *Hur länge ska hon vara död? Korttidsterapier med barn i kris*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Jacobsen, H. (2014). *Foster care - an opportunity for young children: a longitudinal and prospective study of foster children's attachment and development* (Vol. no. 445). Oslo: Unipub.
- Ulvenes, P.G. (2012). *Understanding affect in psychotherapy; a process study*. Universitetet i Oslo, Psykologisk institutt.

Gudrun Engström Riedel

Redaktionen